

Τα κειμενικά είδη

1. Το δοκίμιο

Το δοκίμιο (γαλλικά *essai* και αγγλικά *essay*: προσπάθεια, δοκιμή) είναι ένα είδος πεζού λόγου με μέση συνήθως έκταση, σε αντιδιαστολή προς τις τυπικές, πλήρεις και εξαντλητικές μελέτες. Πρόκειται για μια δοκιμή του κειμενογράφου να προσεγγίσει ένα θέμα που θα είναι ευπρόσιτο στο ευρύ κοινό.

Βασικά χαρακτηριστικά του είναι τα ακόλουθα:

- Ευσύνοπτο (μικρή έως μέση έκταση).
- Εύληπτο και καλογραμμένο.
- Εκλαϊκεύει ιδέες, επιστημονικά και φιλοσοφικά πορίσματα.
- Παρακινεί σε συμμετοχή τον αναγνώστη με τη σκέψη και τη φαντασία.
- Απευθύνεται στη νόηση, όταν επιζητεί να πληροφορήσει, και στο συναισθηματικό κόσμο, όταν επιδιώκει να συγκινήσει και να τέρψει.
- Η πραγματικότητα παρουσιάζεται φιλτραρισμένη μέσα από τις εμπειρίες και τα προσωπικά βιώματα του συγγραφέα.
- Εκφράζει τις παρατηρήσεις του, τις σκέψεις, τα συναισθήματα για τη ζωή ή περιπλανιέται στο χώρο των ιδεών.
- Κινείται ανάμεσα στην επιστήμη, στη φιλοσοφία και στη λογοτεχνία.
- Προσπαθεί να αναλύσει και να ερμηνεύσει, εκλαϊκεύοντας θέματα αισθητικής, ηθικής, κοινωνικής, πολιτικής τάξης, να διδάξει, να τέρψει και να πείσει.
- Υποκειμενισμός.
- Αντιδιδακτισμός.
- Αντιδογματισμός.
- Απουσία πλήρους διαπραγμάτευσης ενός θέματος και εξαγωγής οριστικών συμπερασμάτων.

Σύμφωνα με τα παραπάνω χαρακτηριστικά και ανάλογα με τον στόχο του δοκιμιογράφου κάθε φορά, το δοκίμιο διακρίνεται σε δύο βασικά είδη: το **αποδεικτικό** και το **στοχαστικό**.

	ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΟ ΔΟΚΙΜΙΟ	ΣΤΟΧΑΣΤΙΚΟ ΔΟΚΙΜΙΟ
	~ Παρατηρήσεις. ~ Διατυπώσεις.	~ Παρατηρήσεις, προβληματισμοί, ιδέες

Περιεχόμενο	~ Επισημάνσεις. ~ Προβληματισμοί. ~ Έκφραση των ιδεών του συγγραφέα. ~ Ενασχόληση με ένα μόνο θέμα. ~ Λογικό περιεχόμενο. ~ Αξιόπιστη, ρεαλιστική απεικόνιση της πραγματικότητας. ~ Απαιτούνται γνώσεις και όχι φαντασία.	του συγγραφέα αλλά και εμπειρίες, αισθήσεις, οράματα, προσωπικές συλλήψεις και αισθήματα του συγγραφέα. ~ Βιωματικό περιεχόμενο. ~ Πλασματική απεικόνιση της πραγματικότητας. ~ Υποκειμενισμός. ~ Ενασχόληση με ποικιλία θεμάτων.
Συγγραφέας	Κυρίαρχη η γνωστική ιδιότητα, ο γνωστικός οπλισμός.	Κυρίαρχη η ιδιότητα του λογοτέχνη, η ευαισθησία, η φαντασία, η υποκειμενικότητα.
Τρόποι πειθούς	Επίκληση στη λογική.	Επίκληση στο συναίσθημα.
Ύφος	Σοβαρό, επίσημο, αυστηρό.	Γλαφυρό, άμεσο, οικείο, προσωπικό.
Δομή	~ Αυστηρή, λογική οργάνωση και διευθέτηση των ιδεών. ~ Τριμερής δομή (πρόλογος-κύριο μέρος-επίλογος). ~ Παραγωγική ή επαγωγική συλλογιστική πορεία. ~ Νοηματικές ενότητες. ~ Ύπαρξη συνοχής, συνεκτικότητας, αλληλουχίας.	~ Ελεύθερη πραγμάτευση του θέματος. ~ Περιήγηση στο χώρο των ιδεών. ~ Συνειρμικές μεταβιβάσεις. ~ Απουσία συνοχής.
Σκοπός	~ Διερεύνηση του θέματος. ~ Υπεράσπιση ή ανασκευή μιας θέσης. ~ Πληροφόρηση. ~ Πειθώ. ~ Να διδάξει.	~ Συναισθηματική συμμετοχή του δέκτη. ~ Αφύπνιση της φαντασίας, της ευαισθησίας. ~ Ανάπτυξη προβληματισμού. ~ Τέρψη.
	~ Δηλωτική-κυριολεκτική. ~ Αφηρημένες λέξεις-ειδικοί όροι.	~ Συνυποδηλωτική-μεταφορική ~ Παρέκκλιση από τη

Γλώσσα	~ Λόγιες λέξεις. ~ Συνεκτικά μόρια. ~ Χρήση λέξεων-εκφράσεων που: → Προσδιορίζουν το ποσοστό αλήθειας (πιθανώς, βεβαίως, ίσως). → Φανερώνουν την οπτική γωνία θεώρησης των λεγομένων. → Αποκαλύπτουν την πρόθεση αναδιτύπωσης (αναλυτικά, συνοψίζοντας). → Χαρακτηριστικά επιστημονικού λόγου (ειδικό λεξιλόγιο).	- γλωσσική νόρμα. (Υ-Ρ-Α ή Υ-Ρ-Α-Α ή Υ-Ρ-Κ) ~ Προφορικότητα στην έκφραση (χρήση καθημερινών λέξεων-εκφράσεων). ~ Σχήματα λόγου. ~ Χρήση συμβόλων. ~ Εικονοπλαστικός λόγος που λειτουργεί συνειρμικά. ~ Λέξεις-εκφράσεις με συγκινησιακή φόρτιση. ~ Λογοτεχνικότητα-καλαίσθητη διατύπωση.
--------	---	--

2. Άρθρο

Το άρθρο είναι δημοσιευμένο κείμενο σε εφημερίδα ή περιοδικό που αναφέρεται σε ειδικό θέμα και έχει ειδησεογραφικό χαρακτήρα. Είναι ενταγμένο σε ένα επικοινωνιακό γλωσσικό περιβάλλον και έχει ως βασικό σκοπό την πειθώ. Πραγματεύεται θέματα της πρώτης γραμμής της επικαιρότητας, αλλά και ζητήματα ευρύτερου επιστημονικού, εγκυκλοπαιδικού καλλιτεχνικού ενδιαφέροντος, που σε κάποια στιγμή αποτέλεσαν θέμα επικαιρότητας και εξακολουθούν να απασχολούν την κοινή γνώμη. Ο αρθρογράφος προσεγγίζει το θέμα του τεκμηριωμένα, χρησιμοποιεί πολλές φορές ειδικό λεξιλόγιο και υιοθετεί το δικό του ύφος (σοβαρό, ουδέτερο, αυστηρό).

Βασικά χαρακτηριστικά του είναι τα ακόλουθα:

- ο έχει επίκαιρο χαρακτήρα.
- ο δημοσιεύεται σε εφημερίδα, σε περιοδικό, στο διαδίκτυο, κ.α.
- ο καταπιάνεται με θέματα ποικίλου ή και συγκεκριμένου περιεχομένου.

- ο συνήθως δεν έχει προσωπικό οικείο τόνο.
- ο είναι περιορισμένης έκτασης.
- ο διαφοροποιείται από τη λογοτεχνία.

Η **τυπική δομή** άρθρου έχει ως εξής:

Πρόλογος: Εκτίθεται το θέμα ή η προβληματική του.

Κύριο μέρος: Παράθεση επαρκούς αποδεικτικού υλικού για:

- διασαφήνιση της κυρίαρχης ιδέας
- τεκμηρίωση της θέσης-ισχυρισμού που διατυπώθηκε στην εισαγωγική παράγραφο
- ανασκευή θέσης

Επίλογος: Συμπυκνωμένη θεώρηση των θέσεων του κύριου θέματος.

⌘ Διαφορές άρθρου - δοκίμιου:

- Το άρθρο έχει επικαιρικό χαρακτήρα, κινείται στο χώρο της ερμηνευτικής δημοσιογραφίας ή της επιστήμης και απέχει από τη λογοτεχνία. Αντίθετα, το δοκίμιο κινείται ανάμεσα στην επιστήμη και τη λογοτεχνία ή τη φιλοσοφία.
- Το άρθρο έχει ύφος απρόσωπο και αντικειμενικό ενώ το δοκίμιο προσωπικό και οικείο.
- Στο άρθρο κυριαρχεί η αναφορική λειτουργία της γλώσσας. Στο δοκίμιο ευρεία είναι η χρήση της δηλωτικής αλλά και της συνυποδηλωτικής λειτουργίας της γλώσσας.
- Το άρθρο είναι συνήθως συντομότερο από ένα δοκίμιο.
- Το άρθρο συνήθως τιτλοφορείται.

3. Επιφυλλίδα

Τύπος κειμένου που αναφέρεται σε διάφορα θέματα: φιλολογικά, εγκυκλοπαιδικά, επιστημονικά, κοινωνικά, καλλιτεχνικά, πολιτικά κ.λπ. και συντάσσεται από έναν ειδικό για το εξεταζόμενο θέμα. Ο επιφυλλιδογράφος στοχεύει σε μια πιο εμπεριστατωμένη ανάλυση του θέματος.

Φώτης Κατενάρδος
Φιλολόγος

Βασικά χαρακτηριστικά του είναι τα ακόλουθα:

- Εξωτερικά γνωρίσματα: τίτλος, ταυτότητα επιφυλλιδογράφου (ονοματεπώνυμο και ίσως και ιδιότητα) και πηγή δημοσίευσης.
- Περιεχόμενο: κατά βάση μη ειδησεογραφικό, δεδομένου ότι αναφέρεται-διαπραγματεύεται θέματα ευρύτερου ενδιαφέροντος, π. χ. επιστημονικά (επιστημονική επιφυλλίδα), καλλιτεχνικά (καλλιτεχνική επιφυλλίδα), φιλολογικά (φιλολογική επιφυλλίδα) κ.λπ., που δεν είναι υποχρεωτικό να σχετίζονται με γεγονότα της τρέχουσας επικαιρότητας. Και όταν αφορμάται από επικαιρικά γεγονότα, δε μένει στην απλή καταγραφή και ανάλυσή τους, αλλά προβαίνει σε διαπιστώσεις και κρίσεις γενικότερου και διαχρονικού χαρακτήρα (διαφορά σε σχέση με το άρθρο).
- Γράφεται από πρόσωπο «ειδικό επί του θέματος», υπό την έννοια ότι το προς διαπραγμάτευση θέμα άπτεται της επιστημονικής του ιδιότητας, όπως για παράδειγμα είναι ο Γ. Μπαμπινιώτης για γλωσσολογικά, εκπαιδευτικά, φιλολογικά θέματα... ή από πρόσωπο ευρύτερου-αυξημένου κύρους, όπως για παράδειγμα είναι κάποιος άνθρωπος του πνεύματος και των γραμμάτων (διαφορά σε σχέση με το άρθρο).
- Πηγές άντλησης υλικού: είναι κατά βάση το γνωσιολογικό οπλοστάσιο που διαθέτει ο επιφυλλιδογράφος και η επιστημονική ή ευρύτερη κατάρτισή του (διαφορά σε σχέση με το άρθρο).
- Σκοπός: πρώτα ο προβληματισμός και κατόπιν η πληροφόρηση του αναγνώστη (διαφορά σε σχέση με το άρθρο).
- Χαρακτήρας: τείνει προς τον δοκιμιογραφικό (διαφορά σε σχέση με το άρθρο).
- Ύφος: δοκιμιογραφικό, σύνθετο..., ενδέχεται και επιστημονικό (ειδικό λεξιλόγιο-ορολογία)... (διαφορά σε σχέση με το άρθρο)
- Σκοπιά: ο επιφυλλιδογράφος είναι ελεύθερος να προσεγγίσει όπως θέλει το θέμα, μέσα δηλαδή από τη δική του, προσωπική σκοπιά..., φροντίζει βέβαια να είναι αντικειμενικός και πειστικός... (διαφορά σε σχέση με το άρθρο).

	ΔΟΚΙΜΙΟ	ΕΠΙΦΥΛΛΙΔΑ	ΑΡΘΡΟ
Περιεχόμενο	~ Επιστημονικό-εγκυκλοπαιδικό θέμα με γενικότερο μονιμότερο ενδιαφέρον. ~ Θεωρητική προσέγγισή του.	~ Αφόρμηση από γεγονός της επικαιρότητας. ~ Αναγωγή σε παρατηρήσεις, σκέψεις διαχρονικού χαρακτήρα αναφορικά με θέματα επιστημονικά εγκυκλοπαιδικά ~ Γράφεται από ειδικό σε κάποιο θέμα. ~ Προορίζεται να δημοσιευθεί στον τύπο σε ειδική θέση (στο κάτω μέρος της σελίδας των εφημερίδων).	~ Θέμα: γεγονός της επικαιρότητας. ~ Παρουσίασή του με : Αντικειμενικά-πληροφοριακά στοιχεία που το γνωστοποιούν. Υποκειμενικά σχόλια-αξιολογήσεις που το ερμηνεύουν.
Γλώσσα	Πλούσια, αισθητικά επεξεργασμένη, λογοτεχνική.	~ Δηλωτική ~ Αναφορική ~ Ειδικό λεξιλόγιο. ~ Λόγιες εκφράσεις. ~ Διάνθιση με λογοτεχνικές εκφράσεις, ανάλογα με το θέμα.	~ Δηλωτική. ~ Αναφορική. ~ Στοιχεία προφορικότητας (α' πρόσωπο, μεταφορές) για την προσέγγιση του αναγνώστη.
	~ Προσωπικό.	~ Επίσημο.	~ Αντικειμενικό.

Ύφος	~ Οικείο. ~ Λογοτεχνικό.	~ Σοβαρό. ~ Αντικειμενικό.	~ Σοβαρό.
Σκοπός	~ Μετάδοση γνώσεων. ~ Ανάπτυξη προβληματισμού πάνω σε θέματα διαχρονικού ενδιαφέροντος. ~ Τέρψη.	~ Μόρφωση. ~ Καλλιέργεια. ~ Ανάπτυξη προβληματισμού.	~ Πληροφόρηση- ενημέρωση του δέκτη πάνω σε τρέχουσες εξελίξεις. ~ Καθοδήγησή του προς τη διαμόρφωση γνώμης, άποψης.

4. Άλλα είδη

→ Πραγματεία

Περιεχόμενο	~ Συστηματική, μεθοδική διερεύνηση, αντικειμενική-απρόσωπη ανάπτυξη ενός ειδικού επιστημονικού θέματος. ~ Παρουσίαση όλων των πτυχών, δείσδυση σε λεπτομέρειες, εξάντληση του θέματος, εξαγωγή τεκμηριωμένων, οριστικών συμπερασμάτων.
Συγγραφέας	Επιστήμονας, ειδικός μελετητής.
Τρόποι πειθούς	Επίκληση στη λογική και αυθεντία.
Γλώσσα	~ Δηλωτική, λιτή, ακαλόπιστη ~ Επιστημονική ορολογία, ειδικό λεξιλόγιο ~ Ακριβολογία
Ύφος	Σοβαρό, επίσημο, απρόσωπο, ψυχρό, αυστηρό, αντικειμενικό, ουδέτερο.
Κοινό-Δέκτης	Περιορισμένο, ειδικό κοινό επιστημόνων, μελετητών, επαγγελματιών.
Σκοπός	Μετάδοση συγκεκριμένων γνώσεων, μόρφωση του δέκτη.

→ Επιστολή

Εξωτερικές ενδείξεις	Χαιρετισμός - Προσφώνηση / αποφώνηση
Περιεχόμενο	Ποικίλα θέματα: ~ Γεγονότα της προσωπικής ζωής ~ Ζητήματα σχετιζόμενα με τα ατομικά ενδιαφέροντα

Γλώσσα	~ Καθημερινή, απλή ~ Χρήση α' και β' ρηματικού προσώπου.
Ύφος	Άμεσο, οικείο, ελεύθερο, αυθόρμητο, αβίαστο.
Σκοπός	Επικοινωνία με τον παραλήπτη: ~ Ενημέρωσή του για τα γεγονότα της προσωπικής του ζωής ~ Εκμυστήρευση στοχασμών/επιθυμιών

→ Ομιλία

Εξωτερικές ενδείξεις	~ Προσφώνηση - Αποφώνηση ~ Εισαγωγική παράγραφος στην οποία ο ρήτορας αναφέρει το λόγο που τον έκανε ν' ανέβει στο βήμα, περιγράφει την κατάσταση, και διατυπώνει εν συντομία τη θέση του.
Περιεχόμενο	Ποικίλα θέματα.
Γλώσσα	~ Ανάλογη προς το ακροατήριο ~ Χρήση α' πληθυντικού που δημιουργεί μια οικειότητα ανάμεσα στον ομιλητή και στο κοινό του, με το οποίο μοιράζεται το ενδιαφέρον για το υπό πραγμάτευση θέμα. ~ Χρήση του α' ενικού προσώπου ~ Επιδίωξη της έμφασης, του τονισμού κάποιων σημείων, ώστε να καταστεί η ομιλία πιο ενδιαφέρουσα και να διευκολυνθεί ο ακροατής στην παρακολούθηση με τους εξής τρόπους: ~ Χρήση εκφράσεων επιτονισμού ~ Χρήσης του σχήματος της αντίθεσης ~ Χρήση ερωταπόκρισης ~ Χρήση της επιδοτικής σύνδεσης (όχι μόνο... αλλά και)
Ύφος	Ποικίλει ανάλογα με τις επικοινωνιακές περιστάσεις (οικείο, καθημερινό-επίσημο, σοβαρό, αποδεικτικό / πειστικό)
Σκοπός	~ Να μοιραστεί ο ρήτορας το ενδιαφέρον για το υπό πραγμάτευση θέμα ~ Να εκθέσει τις απόψεις του. ~ Να πληροφορήσει. ~ Να προβληματίσει. ~ Να πείσει.